

De cultuur van herinnering en het Nederlands slavernijverleden

**Een comparatieve studie naar het werk van Piet Emmer en Karwan Fatah-Black
in de context van Wekker's 'culturele archief'**

Universiteit Utrecht

Bachelorscriptie Geschiedenis

Naam: Marwa Gohar Elanany

Studentnummer: 4000765

Email: m.goharelanany@students.uu.nl

Begeleider: Hans van der Jagt

Datum: 18-01-2019

Aantal woorden: 8775

Inhoudsopgave

Inleiding	4.
Hoofdstuk 1: Piet Emmer en de Nederlandse slavenhandel 1500-1800	8.
- Rassendiscriminatie	8.
- Geschiedfilosofische analyse	10.
- Conclusie	13.
Hoofdstuk 2: Karwan Fatah-Black en <i>Eigendomsstrijd</i>	14.
- Rassendiscriminatie	14.
- Geschiedfilosofische analyse	18.
- Conclusie	19.
Hoofdstuk 3: Vergelijking	21.
- Rassendiscriminatie	22.
- Geschiedfilosofische opvatting	23.
- Taal	26.
- Conclusie	26.
Conclusie	28.
Bibliografie	30.

Abstract

Geschiedschrijving speelt een belangrijke rol in de manier waarop we het verleden herinneren. De herinnering van ons koloniale verleden is onderdeel van wat Gloria Wekker het 'culturele archief' noemt. Deze scriptie is een uitwerking van comparatief onderzoek naar de bijdrage van *De Nederlandse slavenhandel 1500-1800* door Piet Emmer en *Eigendomsstrijd* door Karwan Fatah-Black aan het Nederlandse culturele archief. Gloria Wekker's interpretatie van de term 'cultureel archief', beschreven in *White innocence: paradoxes of colonialism and race*, staat centraal in dit onderzoek. De theoretische analyse van beide werken bestaat uit twee onderdelen: op welke manier wordt rassendiscriminatie beschreven en welke geschiedfilosofische opvatting komt naar voren in het boek? In het eerste hoofdstuk bespreek ik het werk van Emmer en in hoofdstuk twee komt Fatah-Black aan bod. Het derde hoofdstuk zal aan de hand van dezelfde onderdelen vergeleken worden als hoofdstuk 1 en 2, met de toevoeging van het onderdeel taal.

Inleiding

Geschiedschrijving maakt een groot onderdeel uit van de manier waarop wij, als samenleving, ons verleden herinneren. Decennialang zijn er boeken gepubliceerd over de imperiale en koloniale geschiedenis van Nederland tussen de zeventiende en twintigste eeuw. Hoewel er literatuur over Nederlandse ontdekkingsreizen, handelscompagnies en slavernij gepubliceerd is in de afgelopen eeuw, wordt de link tussen het Nederlands koloniaal verleden en de ideeën over ras die hieruit ontstaan zijn pas sinds dertig jaar aangekaart.¹ De eerste onderzoeken naar slavernij hebben een economische invalshoek.

Binnen de historiografie van slavernijgeschiedenis is Johannes Postma's *The Dutch in the Atlantic Slave Trade, 1600-1815* (1990) een van de bekendste werken binnen dit vakgebied. Hij gebruikt in zijn onderzoeksmethode vragen die het antwoord vormen op de vraag of slavernij winstgevend was.² Na de emancipatiebewegingen in de jaren 1960 van de vorige eeuw, kwam er ruimte binnen het vakgebied van slavernijgeschiedenis voor onderzoek naar persoonlijke verhalen van de tot slaafgemaakten. Hierdoor werd de geschiedschrijving gepresenteerd vanuit een 'niet-wit' perspectief.³

Karwan Fatah-Black en Piet Emmer zijn twee Nederlandse historici die onderzoek doen naar de Nederlandse koloniale slavernijgeschiedenis. Het tijdschrift voor sociale en economische geschiedenis publiceerde in 2012 een debat tussen Karwan Fatah-Black en Matthias van Rossum aan de ene kant en Piet Emmer aan de andere kant.⁴ De kern van de discussie omvat het meningsverschil over de economische impact van de Nederlandse trans-atlantische slavenhandel, het onderwerp van het artikel geschreven door Fatah-Black en van Rossum: 'Wat is winst? De economische impact van de Nederlandse trans-Atlantische slavenhandel.'

Emmer begint zijn artikel met de stelling dat er twee foutieve gedachtegangen aanwezig zijn in de Nederlandse samenleving. Ten eerste is er in Nederland onwil om te erkennen dat er vroeger heel andere morele drempels bestonden dan nu. De algemene consensus is dat wij, Nederlanders, slavernij verwerpelijk vinden. Volgens Emmer is de algemene gedachtegang die hierop volgt het idee dat onze voorvaders wel veel verdiend zouden moeten hebben met slavernij, waarom hielden zij deze instantie anders twee eeuwen in stand?⁵ De tweede foutieve gedachtegang is volgens Emmer dat er een

¹ J.O. Horton and J. C. Kardux, 'Slavery and the Contest for National Heritage in the United States and the Netherlands', *American Studies International* 2&3 (2004) 51-74, 66.

² M. Huisman, *Verhalen van Vrijheid, transnationaal perspectief 1789-2013* (Hilversum 2015), 137.

³ Huisman, *Verhalen van Vrijheid*, 137.

⁴ P.C. Emmer, 'Winst in de marge', *Tijdschrift voor Sociale en Economische geschiedenis* 9 (2012) 4, 64-78.

⁵ Emmer, 'Winst in de marge', 64.

dialectisch verband wordt gelegd tussen de tegenwoordige rijkdom in het Westen en zowel de economische achterstand van het Afrikaanse continent als de maatschappelijke achterstand van de verre nazaten van de slaven binnen dominante niet-gekleurde samenlevingen.⁶

Volgens Emmer vormen deze twee misvattingen samen de reden voor pogingen van wetenschappers in de afgelopen decennia om slavenhandel, koloniale slavernij en het 'Atlantische systeem' tot de belangrijkste sector van de vroegmoderne economie te maken.⁷ Het artikel verschenen in het 'Tijdschrift voor Sociale en Economische geschiedenis': 'Wat is winst? De economische impact van de Nederlandse trans-Atlantische slavenhandel' door Karwan Fatah-Black en Matthias van Rossum is hier een voorbeeld van. Beide auteurs hebben het doel om de onderschatting van het economische belang van de slavenhandel voor Nederland onderruit te halen. Fatah-Black en van Rossum stellen dat Emmer's benadering in het publieke debat over slavernijverleden de nieuwe vorm van politieke correctheid is en daarom het debat omtrent het onderwerp bemoeilijkt:

Piet Emmer claimt een positie van 'neutraliteit', maar zijn bijdrage aan het publieke debat kenmerkt zich door voortdurende bagatelliserende opmerkingen over het belang van het slavernijverleden. Zolang zijn versie wordt onderschreven, stelt Emmer dat het slavernijverleden van 'emotionele ballast' is ontdaan.⁸

Van Rossum en Fatah-Black maken het statement dat tegenstanders van Emmer in zowel het publieke als wetenschappelijke debat, schuldig worden gevonden van emotionele redeneringen en moralisme.⁹ Het verwijt naar Emmer bevat onder andere de beschuldiging dat zijn reactie op de studie 'Wat is winst?' onjuistheden, ontorechte beweringen en moralistische retoriek bevat.

De verwijten tussen Emmer en Fatah-Black wijzen op een duidelijk verschil in de benadering van Nederlandse slavernijgeschiedenis. Emmer is onderdeel van de groep historici die het slavernijverleden onderzoekt vanuit de traditionele cliometrische methode. Fatah-Black valt binnen de stroming die vanaf de jaren 1960 zijn intrede nam, waarbij de focus ligt op het narratief van de 'tot slaaf-gemaakte' op basis van de hermeneutische methode. Hoewel deze wetenschappers zich bezighouden met hetzelfde onderwerp, biedt hun werk twee verschillende weergaves van ons koloniaal verleden. Deze tegenstrijdige ideeën over hoe onze koloniale geschiedenis weergegeven moet worden, vormen de

⁶ Ibidem.

⁷ Ibidem.

⁸ K. Fatah-Black en M. Van Rossum, 'Een marginale bijdrage? Van 'winstgevendheid' naar de economische impact van de Nederlandse trans-Atlantische slavenhandel', *Tijdschrift voor Sociale en Economische geschiedenis* 9 (2012) 4, 77-78.

⁹ Fatah-Black en van Rossum, 'Een marginale bijdrage', 77-78.

aanleiding tot mijn onderzoek. Het is belangrijk om werken over ons koloniaal verleden onder de loep te nemen, omdat het effect heeft op de manier waarop wij als Nederlanders onszelf zien wanneer het gaat over de concepten ras en racisme.

Vanwege het feit dat historische werken onderdeel zijn van ons Nederlands cultureel archief, is mijn scriptie een theoretische analyse van het werk van Karwan Fatah-Black en Piet Emmer. De boeken van Emmer en Fatah-Black behandel ik dan ook als primaire bronnen binnen dit onderzoek. Het doel is om te achterhalen op welke manier de werken van Karwan Fatah-Black en Piet Emmer bijdragen aan het Nederlandse culturele archief, beschreven in het boek van Gloria Wekker: *White innocence: paradoxes of colonialism and race*? Met mijn scriptie, hoop ik een bijdrage te leveren aan het inzicht op welke manier historische literatuur een rol speelt in de manier waarop 'wij', Nederlanders, onszelf representeren aan de hand van het culturele archief.

De onderzoeksvraag van deze scriptie luidt: Op welke manier dragen de werken van Karwan Fatah-Black en Piet Emmer bij aan het Nederlandse 'culturele archief', beschreven in *White innocence: paradoxes of colonialism and race*? Het eerste hoofdstuk bevat een analyse van *De Nederlandse slavenhandel 1500-1850* geschreven door Piet Emmer. In het tweede hoofdstuk wordt *Eigendomsstrijd: de geschiedenis van slavernij en emancipatie in Suriname* behandeld, geschreven door Karwan Fatah-Black. Beide hoofdstukken zijn onderverdeeld aan de hand van twee criteria: hoe wordt rassendiscriminatie beschreven? En welke geschiedfilosofische opvatting houden de auteurs aan? In het derde hoofdstuk vergelijk ik Piet Emmer met Karwan Fatah-Black aan de hand van de 'witte onschuld' theorie van Wekker. In 2016 verscheen het boek: *White innocence: paradoxes of colonialism and race*, waarin hoogleraar sociale- en culturele antropologie Gloria Wekker, kritiek uit op de zelf-representatie van 'wit' Nederland. Met haar boek poogt Wekker middels een post-koloniale studie, een lezing te geven van het Nederlandse culturele archief.

White innocence vormt het theoretische kader van mijn comperatieve onderzoek. Wekker schetst in haar inleiding drie lang bestaande paradoxale kenmerken in de dominante Nederlandse zelf-representatie, die collectief naar witte onschuld wijzen. Deze scriptie focust zich op de derde paradox: Op welke manier wordt de Nederlandse slavernij-geschiedenis gepresenteerd door deze twee historici en welke gevolgen heeft dit voor het culturele archief? De analyse binnen deze scriptie baseert zich op het gebruik van Wekker's interpretatie van het culturele archief en de mate van aanwezigheid van 'witte onschuld' in dit culturele archief.

Wekker stelt dat de Nederlandse identiteit grotendeels is gebaseerd op een niet-erkend reservoir van kennis en effecten, in de woorden van Wekker: cultureel archief. Deze kennis en effecten zijn gebaseerd op vierhonderd jaar Nederlandse imperiale macht, die geen erkende rol kent binnen de heersende dominante manier van betekenis-gevende

processen zoals de creatie van de Nederlandse identiteit.¹⁰ Dit komt tot uiting in de manier waarop de herinnering van de Tweede Wereldoorlog geconceptualiseerd is. Het leed van de Tweede wereldoorlog overschaduwde de gebeurtenissen in de koloniën in dezelfde periode.¹¹ De misdaden die gepleegd zijn jegens de door Nederland gekolonialiseerde bevolking, kennen dus volgens Wekker geen plek in de representatie van onze geschiedenis.¹²

Deze scriptie is een bijdrage aan het historiografische debat omtrent koloniale geschiedschrijving en de cultuur van herinnering. In de conclusie zal duidelijk worden of de verschillende historische benaderingen invloed hebben betreffende 'witte onschuld' binnen ons culturele archief.

¹⁰ G. Wekker, *White innocence: paradoxes of colonialism and race* (Durham 2016) 2.

¹¹ Wekker, *White innocence*, 2.

¹² *Ibidem*, 2.

Hoofdstuk 1: Piet Emmer en *de Nederlandse slavenhandel 1500-1800*

In dit hoofdstuk onderzoek ik het eerste boek van een tweedelige literatuurstudie: *De Nederlandse slavenhandel tussen 1500-1800* geschreven door Piet Emmer. Het hoofdstuk is verdeeld aan de hand van twee criteria. Ten eerste ga ik kijken hoe Emmer schrijft over het onderwerp rassendiscriminatie. Vervolgens bespreek ik de geschiedfilosofische opvatting in Emmer's boek. Hierbij onderzoek ik hoe Emmer de geschiedenis van slavernij weergeeft aan de hand van zijn bronnenmateriaal.

Rassendiscriminatie

In 2000 publiceerde Piet Emmer een boek over de Nederlandse slavenhandel tussen 1500-1800. Dit werk vormt de gezaghebbende literatuur over slavenhandel in Nederland. Het boek is een analyse van de Nederlandse deelname aan de Atlantische slavenhandel van de 15de tot 18de eeuw.¹³ Het onderzoek van Emmer naar dit slavernijverleden is voornamelijk gebaseerd op bronnen uit het archief van de Commercie Compagnie in Middelburg.¹⁴ Het bronnenmateriaal waar *De Nederlandse slavenhandel* op gebaseerd is, geeft Emmer de mogelijkheid om vanuit een economisch-historisch perspectief onderzoek te doen naar dit onderwerp, de zogeheten cliometrische methode. Zijn boek bespreekt slavernij en de slavenhandel vanuit het perspectief van de 'witte' Nederlandse slavenhandelaren, zeevaarders en kolonisten.

Rassendiscriminatie ligt ten grondslag aan het ontstaan van de Atlantische slavenhandel als de daaropvolgende slavernij in de West-Caraïbische archipel.¹⁵ De Portugezen waren voor de zestiende eeuw met slavernij in aanraking gekomen. Portugal, Spanje en Zuid-Italië waren namelijk onderdeel van het Arabische rijk.¹⁶ Emmer legt uit dat een paar Nederlandse reizigers in de zestiende eeuw werkzaam waren binnen de Portugese handel. Hierdoor kwamen zij terecht in de door Portugal gecontroleerde gebieden in Afrika waar slavenhandel een grote rol speelde. Hoewel in eerste instantie de Nederlanders terughoudend waren richting de zwarte Afrikanen, blijkt uit verschillende bronnen dat zodra men over de eerste schrik heen was betreffende het 'zwarte' uiterlijk van de bevolking, zij

¹³ Emmer, *De Nederlandse slavenhandel*, 13.

¹⁴ Ibidem, 11.

¹⁵ S.W. Couwenberg (red.), *Kolonialisme en racisme: eens normaal, nu omstreden geraakt als politiek incorrect en moeizaam verwerkt Nederlands en Europees verleden* (Soesterberg 2016) 75.

¹⁶ Emmer, *De Nederlandse slavenhandel*, 28.

van mening waren dat er goede handel te drijven was met de West-Afrikanen.¹⁷ Emmer legt hier de link tussen de ontdekking van de Nederlanders dat er handel te drijven was met de vreemd uitzijende Afrikanen en de behoefte aan een ideologie waarin Afrikanen zo werden gerepresenteerd dat zij verschilden van de in de woorden van Emmer: 'blanke' Europeanen.¹⁸

Aan de hand van reisverslagen merkt Emmer op dat hier de basis werd gelegd voor de rassendiscriminatie die ten grondslag ligt aan de deelname van Nederland aan slavenhandel. In deze verslagen werd beschreven dat de Noordwest Europeanen tot de conclusie kwamen dat Afrikanen gewelddadig van aard waren, absurde regels hanteerden en onberekenbare machthebbers waren. De consensus ontstond dat de Afrikaan beter af was om als slaaf verkocht te worden dan in West-Afrika onder eerdergenoemde omstandigheden te leven.¹⁹ Emmer probeert duidelijk te maken dat hoewel de Nederlanders in eerste instantie niet wilden deelnemen aan slavenhandel, de mening van menig koopman omsloeg naarmate deze langere tijd verbleef in West-Afrika. De Nederlanders realiseerden zich dat de Portugezen veel geld verdienden aan de slavenhandel, een fenomeen wat al decennialang voorkwam binnen de West-Afrikaanse samenlevingen.

Emmer maakt op uit de bronnen dat de Nederlanders zich afvroegen waarom zij zich aan hogere morele standaarden moesten houden dan de Afrikanen zelf.²⁰ Met de verovering van een gedeelte Portugees-Brazilië werd de anti-Spaanse propaganda betreffende slavernij vervangen met een minder principiële stellingname. Slavenhandel en slavernij werd gelegitimeerd aan de hand van het verhaal van Cham in de bijbel en het feit dat de gekochte slaven krijgsgevangenen waren als gevolg van rechtvaardige oorlogen op het West-Afrikaanse continent.²¹ De legitimatie voor rassendiscriminatie aan de hand van geloof, heeft de keuze om deel te nemen aan slavenhandel voor de Nederlanders makkelijker gemaakt.

Hoewel deelname aan de slavenhandel steeds populairder werd onder de Nederlandse kooplieden in Afrika, wilde Nederland in eerste instantie niets te maken hebben met dit Spaanse/Portugese gebruik.²² Aan het eind van de zeventiende eeuw ontstond er in de woorden van Emmer, 'een zwarte legende' in Europa die de Spaanse

¹⁷ Emmer, *De Nederlandse slavenhandel*, 30.

¹⁸ *Ibidem*, 30-31.

¹⁹ *Ibidem*, 33.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*, 36-37.

²² *Ibidem*, 36.

koning afschilderde als een massamoordenaar van zijn koloniale onderdanen'.²³ Destijds gebruikte koning Willem van Oranje deze legende als rechtvaardiging om met de Spaanse koning te breken. Als gevolg wilden de Nederlanders in eerste instantie niets met de slavenhandel of slavernij te maken hebben, aangezien dit praktijken waren waar de vijand zich mee bezig hield. Deze afkeer hield echter geen stand. Na de verovering van gebieden in Brazilië in 1637 werd het voor de Nederlandse handelaren interessant om deel te nemen aan de slavernij zodat ze suiker konden produceren.²⁴ Deze handelaren waren verenigd in de West Indische Compagnie, een onderneming die alle handel en kolonisatie in het Atlantische gebied coördineerde.²⁵ De directie van de WIC stelde een commissie aan om over de morele kant van de slavenhandel te beraadslagen en adviseren. Deze notulen zijn verloren gegaan stelt Emmer, maar het resultaat is bekend: Nederlanders gingen aan slavenhandel doen. In dit stuk van het boek komt de paradox van Emmer's betoog weer naar voren. Deelname aan slavenhandel onderbouwen met economische motieven, terwijl rassendiscriminatie als belangrijkste factor wordt benoemd aan het begin van het boek.

Geschiedfilosofische analyse

Emmer's manier van geschiedschrijven valt in lijn met het werk van Fogel en Engerman in de jaren zeventig.²⁶ Hoewel Emmer in de laatste hoofdstukken van zijn boek het morele vraagstuk behandelt omtrent slavernij en de slavenhandel, wordt het merendeel van zijn boek gebaseerd op sociaaleconomisch onderzoek waarbij Emmer voornamelijk gebruik maakt van bronnen die harde cijfers weergeven van het aantal Nederlandse slavenschepen tot hoeveel slavenhandel daadwerkelijk opbracht voor de Nederlandse economie.

Er zijn in de laatste dertig jaar meerdere werken verschenen over de Nederlandse slavenhandel. Dit werk van Emmer is een verkorte versie van het uitgebreide werk van Johannes Menne Postma: *The Dutch in the Atlantic Slave Trade*. Beide werken zijn gebaseerd op empirisch onderzoek. Emmer bespreekt de slavenhandel vanuit voornamelijk harde cijfers, de boekhouding van Nederlandse handelscompagnies. Hij concludeert dat de Nederlandse slavenhandel weinig tot geen bijdrage heeft geleverd aan de economische groei in het Nederland van de eind achttiende eeuw.²⁷ Op deze manier probeert hij objectief een beeld te scheppen over de Nederlandse slavenhandel op basis van cijfers.

²³ Emmer, *De Nederlandse slavenhandel*, 34.

²⁴ Ibidem, 42.

²⁵ Ibidem, 34-35.

²⁶ R. William Fogel en Stanley L. Engerman, *Time on the cross: the economics of American Negro slavery* (London 1974).

²⁷ Emmer, *De Nederlandse slavenhandel*, 172.-173.

De vraag waarom Nederland door bleef gaan met de slavenhandel pareert Emmer met het argument dat de Nederlandse koopvaardij concurrentie had uit het buitenland. Daarnaast bracht de belasting op slavenschepen en de handel op de Surinaamse plantages wel degelijk geld op. Emmer beschrijft de Nederlandse slavenhandel als een fenomeen waar Nederland niet door de verkoop van slaven, maar door het systeem van de Atlantische slavenhandel zelf, veel geld verdiende. Dit systeem creëerde namelijk veel kansen in de handel. Het kapitaal dat hiermee werd verdiend, werd ondergebracht onder het kopje 'slavenhandel' in de Nederlandse economie.²⁸ Anders dan de Nederlanders uit de achttiende eeuw, maakt Emmer dus een onderscheid tussen geld verdienen aan de verkoop van slaven, en geld verdienen door het meedoen aan het systeem van slavenhandel. Het is goed om dit onderscheid te benoemen, maar Emmer gebruikt dit onderscheid om de morele kant van de Nederlandse bijdrage in de slavenhandel af te zwakken. Hierdoor wordt het narratief van dit stukje Nederlandse geschiedenis onterecht minder significant betreffende het morele vraagstuk waar dit onderwerp aan verbonden is.

Een groot economisch voordeel werd uiteindelijk niet verwezenlijkt door de Nederlandse slavenhandel.²⁹ De vraag of dit gegeven het Nederlandse aandeel in slavernij niet erger maakt, kan Emmer niet volledig beantwoorden. De belangrijkste verklaring die Emmer aanhaalt in zijn boek voor het blijven deelnemen aan slavernij is voornamelijk gebaseerd op het feit dat slavenhandel een Europese trend begon te worden in de zestiende eeuw.³⁰ Daarnaast beargumenteert Emmer dat afschaffing van de slavenhandel een aantasting zou zijn op de commerciële mogelijkheden in Nederland, ondanks het gemis van grote economische winsten.³¹ Het lijkt alsof Emmer zichzelf hier tegensprekt. Hoewel Emmer beargumenteert dat rassendiscriminatie de aanleiding is geweest voor de Nederlandse deelname in slavenhandel, verklaart hij vanuit primaire bronnen dat de mogelijke economische winsten doorslaggevend zijn geweest.

Een beeld waar Emmer zich tegen afzet is de verschrikkelijke reputatie van de Surinaamse plantages. Deze reputatie is mede te wijten aan een toneelstuk van Voltaire: *Candide*.³² Voltaire stelt in zijn stuk dat er geen onmenselijker slavernij-systeem was dan het Nederlandse, omdat de plantersklasse bestond uit calvinistische Nederlanders en Duitse en

²⁸ Emmer, *De Nederlandse slavenhandel*, 174-175.

²⁹ D. Vlasblom en H. Buddingh, 'De slavernijgeschiedenis is niet zwart-wit', *NRC Handelsblad* (versie 29 juni 2013) <https://www.nrc.nl/nieuws/2013/06/29/de-slavernijgeschiedenis-is-niet-zwart-wit-12676815-a238574> (13 januari 2019).

³⁰ Emmer, *De Nederlandse slavenhandel*, 177.

³¹ *Ibidem*, 231.

³² *Ibidem*, 178-179.

Portugese joden.³³ Emmer's betoog gaat in tegen de stelling van Voltaire. Ten eerste beargumenteert hij dat het slavenregime in Suriname niet 'typisch' Nederlands kon zijn, omdat de meeste planters geen Nederlanders waren. Ten tweede benadrukt hij dat er relatief meer joden in Suriname woonden dan in andere Caraïbische koloniën, maar dat deze nog geen kwart van de vrije bevolking uitmaakten. Als laatste vertelt Emmer in zijn boek dat het sterftcijfer onder de slaven wel hoog was, maar niet veel hoger dan elders in de regio. Er zijn volgens Emmer dus geen statische bewijzen voor de stelling van Voltaire.³⁴ Emmer probeert het beeld wat Voltaire scheidt van het plantage leven in Suriname bij te stellen door te benadrukken dat het voor de planters contraproductief was om hun slaven met regelmaat te verminken of te doden. In tegenstelling tot andere koloniën in het Caribische gebied hadden zij geen protectie wanneer hun producten op de Europese markt verschenen.³⁵

In het boek van Emmer worden meerdere hoofdstukken gewijd aan de Afrikaanse betrokkenheid in de slavenhandel. In een recensie over het boek van Emmer wordt benadrukt dat er felle reacties zijn gekomen op *De Nederlandse slavenhandel*. De recensent benoemt Emmer's 'objectief gezien onweerlegbare conclusie dat slavenhandel, Nederland niet rijk had gemaakt de grootste drijfveer voor de felle reacties.³⁶ Het probleem wat in deze reacties naar voren komt is de beschuldiging dat Emmer in zijn onderzoek naar de Nederlandse slavenhandel geen rekening houdt met de emotionele en persoonlijke aspecten van het slavernijverleden. Emmer's doel is op een objectieve wijze, een weergave geven van het Nederlands slavernijverleden. In zijn reactie op de kritiek geeft hij aan dat morele vraagstukken er in feite niet toe doen.³⁷

De redentatie van Emmer over het imago van de Nederlandse plantages in Suriname past binnen de manier van geschiedschrijven waar Wekker kritiek op heeft in *White innocence*. Emmer's doel is om het schokkende imago van de Nederlandse plantages bij te schaven door te redeneren vanuit economisch perspectief. Waarom zouden plantage-eigenaren slaven zeer slecht behandelen als dit economisch nadelig is? Zoals Emmer aangeeft is het zeer moeilijk om te achterhalen wat precies de gedachtegang was van de plantage-eigenaren en kolonistoren.

³³ Emmer, *De Nederlandse slavenhandel*, 179-180.

³⁴ *Ibidem*, 180

³⁵ *Ibidem*, 181.

³⁶ D.J.Tang, 'P.C. Emmer, De Nederlandse slavenhandel 1500-1850', *BMGN - Low Countries Historical Review* 116, (versie 2001) 4, 511-512. <http://doi.org/10.18352/bmgn-lchr.5570> (10 januari 2019).

³⁷ Tang, 'P.C. Emmer', 512.

Conclusie

Emmer's aanpak op het Nederlandse slavernijverleden wordt behandeld vanuit de internationale context. Dit doet hij door te stellen dat slavernij helemaal geen Europees product is, maar een Arabisch product. Portugal is de brenger van slavenhandel en slavernij naar Europa. De rassendiscriminatie die begonnen is in Spanje en Portugal is volgens Emmer de bodem voor het begin van de Atlantische slavenhandel en daarmee ook de Nederlandse slavenhandel. De vergelijking tussen Nederland en andere Europese mogendheden zorgt voor het afzwakken van de Nederlandse deelname aan de slavenhandel en slavernij. Hij vertelt bijvoorbeeld dat Nederland minder economisch voordeel heeft behaalt uit de slavenhandel dan bijvoorbeeld Engeland. Emmer's methode binnen de geschiedschrijving zegt iets over de historische weergave van dit onderwerp. De keuze om onderzoek te doen naar voornamelijk witte statistische bronnen heeft als gevolg dat de Nederlandse slavenhandel voornamelijk wordt gerepresenteerd vanuit de cliometrische methode. In zijn optiek is er geen ruimte voor de morele en emotionele kant van de slavenhandel en slavernij, zodat objectiviteit gewaarborgd blijft.

Hoofdstuk 2: Karwan Fatah-Black en *Eigendomsstrijd*

Dit tweede hoofdstuk van de scriptie is een analyse van het boek *Eigendomsstrijd* geschreven door historicus Karwan Fatah-Black. De analyse zal net als het eerste hoofdstuk bestaan uit twee criteria: rassendiscriminatie en de geschiedfilosofische analyse. Hoewel Emmer en Fatah-Black beide schrijven over het Nederlandse slavernijverleden, vormt dit boek van Fatah-Black een relatief nieuw inzicht betreffende dit onderwerp. De schrijver biedt een alternatief op de traditionele weergave van het slavernijverleden waarbij voornamelijk gebruik wordt gemaakt van slavenregisters, staatsdocumenten en correspondentie tussen 'witte' kolonisten en de 'witte' overheid in het moederland. *Eigendomsstrijd* is het verhaal van het ontstaan en bloeiperiode van de vrije Afro-Surinaamse gemeenschap ten tijde van het Nederlandse koloniale regime in de achttiende en negentiende eeuw.

Rassendiscriminatie

In de inleiding van het boek benadrukt de schrijver dat het succes en voortbestaan van slavernij berustte op de angst voor geweld onder de slaafgemaakten en het breed gedragen idee dat zij minderwaardig waren op basis van ras.³⁸ De kleine kans op vrijlating was een stimulans voor degenen die in slavernij leefden om zich te gedragen. Wie zich gedeisd hield, loyaal was en zich binnen het koloniale systeem schikte had de kans om vrijgelaten te worden. Vrijlating betekende echter niet dat men kon ontsnappen aan de rassendiscriminatie en de daaruit voortkomende wil van de witte bevolking om na vrijlating de zwarte man of vrouw niet als gelijkwaardig te behandelen. De officiële term voor het vrijlaten van een slaaf was 'manumissie'. De wetten waren zo opgesteld dat de eigenaar na vrijlating een band hield met zijn voormalige eigendom. Fatah-Black beschrijft dat manumissie werd gezien als een geschenk waarbij altijd een wederdienst werd verwacht. De vrije moest zijn oude meester bijstaan wanneer deze zou vervallen tot armoede, daarnaast werd het verplicht om een deel van zijn of haar erfenis af te staan aan de voormalige eigenaar.³⁹

Het onderwerp rassendiscriminatie komt onder andere sterk naar voren in het tweede hoofdstuk van het boek. Fatah-Black benadrukt het verschil tussen 'wit' en 'zwart' door het lot te beschrijven van enkele vrouwelijke slavinnen. Hierin wordt duidelijk dat slaven geen enkele vorm van rechten hadden in de kolonie. Volgens de wet die gebaseerd

³⁸ K. Fatah-Black, *Eigendomsstrijd: de geschiedenis van slavernij en emancipatie in Suriname* (Amsterdam 2018) 39.

³⁹ Fatah-Black, *Eigendomsstrijd*, 21.

was op rassendiscriminatie kon een slaaf niet bestolen, verkracht of vermoord worden.⁴⁰ Aan de hand van rechtsverslagen merkt Fatah-Black op dat een plantage-eigenaar niet berecht werd voor de doodslag van zijn slavin. De kinderen die het gevolg waren van het houden van gekleurde concubines, vormen het harde bewijs van de regelmatigheid van verkrachtingen. Fatah-Black stelt op basis van deze gegevens dat seksuele mishandeling onlosmakelijk verbonden is met de slavensamenleving van Suriname.⁴¹

Kinderen met een moeder die slaaf was en een plantage-eigenaar als vader, hadden kans om te stijgen op de sociale ladder. Fatah-black concludeert dat de gedwongen intimiteit waar lichtgekleurde kinderen het product van waren, een belangrijke rol heeft gespeeld bij het ontstaan van de vrije Afro-Surinaamse gemeenschap.⁴² Het ontstaan van mulatten, mensen met witte en zwarte voorouders, heeft bijgedragen aan de nuance binnen de raciale sociale ladder van de Surinaamse koloniale samenleving.⁴³ Lichter gekleurde vrouwen hadden de meeste kans om vrij te worden, terwijl zwarte mannen de minste kans hadden.⁴⁴ Rassendiscriminatie speelde dus een grote rol om te ontsnappen aan slavernij.

Paramaribo maakte deel uit van een groep havensteden rond de Atlantische oceaan waar de grenzen tussen 'wit' en 'zwart', 'vrij' en 'niet-vrij' niet op dezelfde manier gehandhaafd werden door de samenleving als op de plantages. De vloeibaarheid van de raciale verhoudingen binnen deze havensteden stond lijnrecht tegenover de strikte scheiding tussen 'wit' en 'zwart', 'vrij' en 'niet-vrij' die gehandhaafd werd op de plantages.⁴⁵ In Waterkant, een haven in Paramaribo, kwamen mensen over de hele wereld met elkaar in contact. Kapiteins die aanmeerden in Paramaribo waren vaak op zoek naar mannen die hard konden werken en hun overleden bemanningsleden vervangen. Huidskleur en de status 'vrij' of 'slaaf' van een man werd daarom minder relevant, aldus Fatah-Black.⁴⁶ Hierdoor werd het karakter van ras en status fluïde.

Fatah-Black probeert in zijn beschrijving van de slavensamenleving duidelijk te maken dat hoewel rassendiscriminatie aanwezig was, de huidskleur van een persoon geen duidelijkheid kon geven of iemand wel of niet vrij was. Het koloniale bestuur hanteerde geen duidelijke regelgeving waarbij sociale status verbonden werd aan ras of huidskleur. Vanaf

⁴⁰ Fatah-Black, *Eigendomsstrijd*, 43.

⁴¹ Ibidem, 45-46.

⁴² Ibidem, 48.

⁴³ Ann L. Stoler, *Carnal knowledge and imperial power: race and the intimate in colonial rule* (Los Angeles 2010) 2.

⁴⁴ Fatah-Black, *Eigendomsstrijd*, 48.

⁴⁵ Ibidem, 62.

⁴⁶ Ibidem.

de negentiende eeuw maakte de groep niet-witte vrije mensen een groei door, waardoor het witte koloniale bestuur moest ingrijpen om ervoor te zorgen dat het slavensysteem niet in gevaar werd gebracht. Wetten werden ingevoerd zodat het Afro-Surinaamse deel van de bevolking minder vrij was om economische vooruitgang te boeken. Fatah-Black geeft als voorbeeld dat vanaf 1804 een wet werd ingevoerd waardoor het voor slaafgemaakten en niet-witte vrije mensen verboden was om zonder kousen en schoenen op straat te gaan.⁴⁷ Op deze manier werd de informele economie⁴⁸ die in de buitenwijken van Paramaribo floreerde, aan banden gelegd.

Kerken speelden een grote rol in het aanhouden van het onderscheid tussen wit en zwart.⁴⁹ Er was voor 1870 een duidelijke raciale scheiding binnen het geloof: witte kinderen werden op zondag gedoopt en niet witte kinderen op woensdag, na de afschaffing van slavernij in 1870 wordt deze regel weer teruggetrokken.⁵⁰ Er ontstond een samenleving waar er ruimte was voor contact tussen slaaf en niet-slaaf en 'wit' en 'zwart' door de geloofsgemeenschap. Hierdoor werd de verhouding tussen slaaf en meester steeds minder relevant.⁵¹ Fatah-black beschrijft dat er ondanks scholing en kerstening, er de behoefte bestond onder de 'niet witte' inwoners van Paramaribo om hun eigen cultuur te behouden.⁵² Het koloniale bestuur was bang dat dit de raciale orde zou verstoren en stelde een samenscholingsverbod in. Aan de hand van de beschrijvingen van David Nassy in zijn *Essai Historique*, concludeert Fatah-Black dat er ondanks het verbod, wekelijkse bijeenkomsten werden georganiseerd door gezelschappen die *doe* werden genoemd eind achttiende eeuw. Deze *doe* gemeenschappen bestonden uit zowel slaven als gemanumitteerden en niet-witte vrijgeborenen. De gemengde samenstelling van deze groepen vormden op deze manier een gevaar voor de raciale scheiding, die het koloniale bestuur tot laat negentiende eeuw in stand wilde houden.⁵³

Vanaf midden achttiende eeuw kreeg de koloniale overheid meer moeite met het in stand houden van het slavernij-systeem. Het aantal opstanden steeg, steeds vaker liepen slaven weg en de aanvallen van marrons op de plantages werden frequenter. De marrons waren

⁴⁷ Fatah-Black, *Eigendomsstrijd*, 92.

⁴⁸ Fatah-Black gebruikt de term informele economie om de illegale economische activiteiten en handel te omschrijven in Paramaribo.

⁴⁹ Fatah-Black, *Eigendomsstrijd*, 146.

⁵⁰ *Ibidem*, 147.

⁵¹ *Ibidem*, 149.

⁵² *Ibidem*, 156.

⁵³ *Ibidem*, 157.

vrijgevochten slaven die probeerden zoveel mogelijk voormalige lotgenoten te bevrijden.⁵⁴ Fatah-black beschrijft de veranderingen die hieruit voortkwamen aan de hand van de grootste opstand uit de achttiende eeuw: de opstand in Tempati.⁵⁵ Het bijzondere aan deze opstand is het feit dat de opstandelingen met een voor die tijd zeer redelijk voorstel kwamen. Fatah Black schrijft: 'Zij stelden voor om als vrije mensen in het Tempatigebied te blijven wonen en in vrijheid hout te kappen om aan de kolonie te verkopen.'⁵⁶ Wanneer het bestuur dit voorstel zou accepteren, zou dit een aanleiding kunnen zijn voor andere tot slaafgemaakten om met eenzelfde soort voorstel te komen. Het bestuur weigerde dus om dit voorstel te accepteren, omdat de raciale orde hierdoor in gevaar kwam.⁵⁷ Daarnaast was het voorstel zo redelijk van aard, dat het de verhoudingen tussen slaaf en vrij en wit en zwart onder drukt zette.

In tegenstelling tot andere kolonies in de regio, koos het koloniale beleid in Suriname er niet voor om een sterker raciaal onderscheid te bewerkstelligen ter verdediging van de witte elite. Het bondgenootschap wat tussen het koloniale bestuur en de vrije niet-witte bevolking was ontstaan tijdens de opstanden, leidde tot een afhankelijkheid tussen beide. Het bestuur koos ervoor om de sociale status van de groep ex-militairen te verheffen binnen de koloniale samenleving.⁵⁸ Fatah-Black maakt hier duidelijk dat Suriname een apart geval was in vergelijking met andere kolonies in de regio. Hoewel er dus nog steeds sprake was van rassendiscriminatie om voornamelijk slavernij in stand te houden, droeg het koloniale bestuur bij aan het vervagen van de grenzen voor de niet-witte bevolking.

Toen eenmaal duidelijk werd dat slavernij afgeschaft zou gaan worden, moest het koloniale bestuur werken aan het integreren van de niet-witte vrij Afro-Surinamers binnen de koloniale samenleving. Het beleid moest gemoderniseerd worden, aangezien Bataafs Nederland zelf ook moderner was geworden: mensen waren anders gaan denken over religieuze en raciale verschillen.⁵⁹ Alle burgers van Suriname, ongeacht huidskleur of godsdienst zouden gelijke rechten krijgen. Dit nieuwe beleid had de meeste invloed op de groep tot slaafgemaakten. Zij zouden voortaan als personen gezien worden, waardoor de behandeling ten aanzien van deze mensen moest veranderen.⁶⁰

De slaven die het koloniale bestuur hadden geholpen om de opstanden de kop in te drukken werden vaak niet alleen vrijgelaten, maar kregen ook het recht op grondbezit.

⁵⁴ Fatah-Black, *Eigendomsstrijd*, 101.

⁵⁵ Ibidem, 106.

⁵⁶ Ibidem.

⁵⁷ Ibidem, 105.

⁵⁸ Ibidem, 116.

⁵⁹ Ibidem, 166.

⁶⁰ Fatah-Black, *Eigendomsstrijd*, 166.

Fatah-Black beschrijft dat deze ex-slavenmilitairen aan het begin stonden van het creëren van de vrije 'niet-witte' bevolking in de kolonie.⁶¹ *Eigendomsstrijd* illustreert dat de eerste vrije niet-witte grondbezitters vaak afstand namen van de slavengemeenschap door hun cultuur en zelfs huidskleur af te wijzen. Op deze manier wilden ze het stigma van slavernij achter zich laten.⁶² Fatah-Black geeft de ruimte in zijn boek om te laten zien dat rassendiscriminatie zo diep in de samenleving geworteld was, dat het doordrong tot de net vrije niet-witte bevolking. Huidskleur en ras waren, in de ogen van de achttiende en negentiende eeuwse samenleving, onlosmakelijk verbonden met slavernij.

Geschiedfilosofische analyse

Door onderzoek te doen naar de eerste slaven die vrijgelaten werden in de achttiende en negentiende eeuw door hun eigenaar, vertelt Fatah-Black het verhaal over slavernij in de voormalig Nederlandse kolonie Suriname, vanuit een 'niet-wit' perspectief. Een historicus die zich met hetzelfde onderwerp heeft beziggehouden is Alex van Stipriaan.⁶³ Hij benadrukt net als Fatah-Black het belang van onderzoek naar Surinaamse marrongemeenschappen om zo een alternatief te geven op geschiedschrijving die vanuit het oogpunt van de slavenhouders wordt geschreven.

Dit 'niet-witte' perspectief wordt door Fatah-Black bewerkstelligt door de focus van zijn onderzoek te leggen op buitenstedelijk Paramaribo.⁶⁴ Het stedelijke grensgebied was het hart van de vrije Afro-Surinaamse gemeenschap, gedwongen door de koloniale overheid om in het stukje niemandsland te wonen, ver buiten het historisch centrum. Fatah-Black benadrukt dat de geschiedenis van de opkomst van de vrije Afro-Surinaamse gemeenschap in de stad een cruciaal element is in het begrijpen van slavernij en de tijd na de afschaffing van slavernij.⁶⁵ In zijn boek beargumenteerd Fatah-Black dat geen enkele vorm van slavernij heeft kunnen bestaan zonder een vorm van *manumissie*.⁶⁶

⁶¹ Ibidem, 108.

⁶² Ibidem, 111.

⁶³ A. van Stipriaan, 'Overvloed en stiltes in de geschiedenis van slavernij en marronage in Suriname in de laatste halve eeuw' (versie januari 2013) https://www.researchgate.net/publication/280223753_Overvloed_en_stiltes_in_de_geschiedenis_van_slavernij_en_marronage_in_Suriname_in_de_laatste_halve_eeuw (14 januari 2019).

⁶⁴ Fatah-Black, *Eigendomsstrijd*, 20.

⁶⁵ Fatah-Black, *Eigendomsstrijd*, 20.

⁶⁶ E. Drayer, 'Recensie Eigendomsstrijd', *Volkskrant* (versie 23 november 2018). <https://www.volkskrant.nl/cultuur-media/eigendomsstrijd-biedt-een-mooie-aanvulling-op-de-geschiedschrijving-over-het-slavernijverleden-drie-sterren-~bc02d9f6/> (8 januari 2019).

De schrijver geeft aan dat zijn boek gebaseerd is op de literatuur van de afgelopen dertig jaar. Meerdere malen verwijst hij naar het werk van het onderzoek van Ellen Neslo. De eerste academicus die door middel van sociologisch-historisch onderzoek uiteenzette dat de vrije niet-witte bevolking een deel van de elite uitmaakte in koloniaal Paramaribo.⁶⁷ Fatah-Black poogt met dit boek voort te bouwen op de studie van Ellen Nelso, zodat dit onderbelichte deel van de geschiedenis ons meer inzicht en nuance geeft in het Nederlands slavernijverleden.

Fatah-Black schrijft dat de dominante kijk op de geschiedenis van slavernij een antikoloniale visie is, naar de visie van Anton de Kom. Wat naar zijn mening ontbreekt in zowel het werk van De Kom als in het werk van recente geschiedschrijvers is het inzicht hoe mensen als De Kom, tijdens of kort na slavernij een stukje grond en huis konden bemachtigen.⁶⁸ De groep mensen die zich juist niet tegen het koloniale systeem hebben verzet, waren de eerste vrije niet-witte Afro-Surinamers die een leven voor zichzelf en hun nakomelingen konden opbouwen. Het succes van deze mensen was belangrijk voor de ontwikkeling van de vrije Afro-Surinamers in de post-slavernij periode.⁶⁹ Fatah-Black stelt dat het de geschiedenis geen recht doet om de mensen die zich deels schikten naar het slavernij-systeem te bestempelen als verraders.⁷⁰ 'Openlijke strijd domineert dan misschien de hedendaagse geschiedschrijving, het is maar de vraag of het juist deze strijd is die de slaven en hun nazaten bezighielden.⁷¹

Conclusie

Het onderwerp rassendiscriminatie komt sterk naar voren binnen het boek. Door middel van persoonlijke verhalen brengt Fatah-Black aan het licht dat de Afro-Surinamers in hun weg naar vrijheid continue te maken hadden met het obstakel van huidskleur en het stigma wat dat met zich meebracht. Ondanks dit stigma vertelt *Eigendomsstrijd* dat mensen zich mede door mee te gaan met het systeem van slavernij en de rassendiscriminatie die speelde in de kolonie, langzaam een eigen sociale klasse konden vormen.

De geschiedfilosofische opvatting van Karwan Fatah-Black komt naar voren in zijn brongebruik en de opzet van het boek als gevolg daarvan. Fatah-Black heeft ervoor gekozen om een onderbelicht verhaal te vertellen vanuit een 'niet-wit' perspectief. Hij geeft

⁶⁷ Fatah-Black, *Eigendomsstrijd*, 205.

⁶⁸ Ibidem, 182.

⁶⁹ P. van der Steen, 'Met meer nuance wordt het beeld van de Surinaamse slavernijgeschiedenis alleen maar scherper', *Trouw* (versie 14 oktober 2018). <https://www.trouw.nl/cultuur/met-meer-nuance-wordt-het-beeld-van-de-surinaamse-slavernijgeschiedenis-alleen-maar-scherper~a8b0632f/> (8 januari 2019).

⁷⁰ Fatah-Black, *Eigendomsstrijd*, 182.

⁷¹ Ibidem, 183.

aan dat van het minieme aantal niet-witte bronnen, er weinig bewaard zijn gebleven. Vanuit de overtuiging dat er in de afgelopen dertig jaar meerdere werken zijn verschenen die het slavernijverleden weergeven vanuit het oogpunt van de witte kolonisten, poogt Fatah-Black een ander perspectief te bieden binnen de historiografie van slavernij.

Hoofdstuk 3: Vergelijking

Dit derde hoofdstuk vormt een comparatieve benadering van *De Nederlandse slavenhandel 1500-1800* en *Eigendomsstrijd*. Aan de hand van Gloria Wekker's boek over de witte onschuld in het Nederlandse culturele archief bespreek ik Emmer en Fatah-Black in drie onderdelen. In deel één wordt de manier waarop rassendiscriminatie besproken is door beide auteurs, in een groter kader geplaatst. De analyse, aan de hand van verschillende academici, zal de bijdrage van hun werk aan het Nederlandse 'culturele archief' duidelijk maken. In deel twee wordt de geschiedfilosofische opvatting van beide auteurs vergeleken. In het laatste deel zal het taalgebruik van beide historici worden geanalyseerd, omdat taal een essentieel onderdeel is binnen de theorie van Wekker betreffende 'witte onschuld' in ons culturele archief.

Het probleem waarop in Nederland op het koloniale verleden wordt teruggekeken legt Wekker neer bij het bestaan van een paradox in de samenleving. Deze paradox betreft de tegenstrijdige reacties en emoties die de term 'ras' teweeg brengt wanneer dit concept bestuurt of besproken wordt in samenstelling met gender, seksualiteit en klasse. Wekker benoemt onder andere het bestaan van de gevoelens passie en agressie, terwijl ontkenning en ongrijpbaarheid de boventoon voeren.⁷² Deze paradox komt sterk naar voren binnen het zelfbeeld van de witte Nederlander en vormt de hoofdlijn van het boek.⁷³ Het doel van Wekker is het schrijven van een etnografie van de witte Nederlandse zelf-representatie. Wekker benadrukt dat in de Nederlandse context er een iconoclastisch aspect zit in deze etnografie, omdat witheid niet erkend wordt als een geracialiseerde- en etnische positie.⁷⁴

'Witte onschuld' verwijst volgens Wekker naar een belangrijke en bevredigende manier van 'zijn' in de wereld. In haar boek beargumenteert Wekker dat deze 'witte onschuld' de dominante manier is waarop Nederlanders zichzelf zien: een klein, maar ethisch rechtvaardig volk die geen kleur ziet. Deze manier van denken impliceert dat er geen sprake is van racisme, waardoor het zelfbeeld inherent staat aan een gevoel waarbij Nederlands op een moreel en ethisch voetstuk staan.⁷⁵

Binnen mijn onderzoek richt ik mij voornamelijk op de stelling van Weker dat ons culturele archief gebaseerd is op de erfenis van gevoelens en kennis die vierhonderd jaar kolonialisme en imperiale macht teweeg heeft gebracht. Door de aanwezigheid van 'witte onschuld' is het effect van deze erfenis niet meegenomen in onder andere de Nederlandse

⁷² Wekker, *White innocence* 1.

⁷³ Ibidem.

⁷⁴ Ibidem, 2.

⁷⁵ Ibidem.

geschiedschrijving.⁷⁶ Deze 'witte' onschuld resulteert volgens Wekker in het achtereenvolgend verbloemen van structureel racisme.⁷⁷

Rassendiscriminatie

Piet Emmer bespreekt in zijn boek dat de slavenhandel en slavernij grotendeels ontstaan zijn vanuit de breed gedragen Europese ideologie van rassendiscriminatie. Economische motieven voor het drijven van handel tussen de eerste zestiende-eeuwse Nederlandse kooplieden en de inheemse Afrikanen in West-Afrika is de voedingsbodem geweest om de 'Afrikanen' als 'anders' te bestempelen.⁷⁸ 'Blanken' werden niet verkocht als slaven, wat is te wijten aan het groeiende racisme. De grootste drijfveer en reden voor slavenhandel in de zeventiende eeuw is volgens Emmer het racisme jegens niet- 'witte' samenlevingen.⁷⁹ Deze gedachtegang staat in tegenstelling tot de mening van bijvoorbeeld historicus George Fredrickson. Hij beargumenteert in *Racism: a short history* dat zowel economische voorspoed als het verlangen om winst te maken de twee grootste drijfveren waren voor racisme.⁸⁰

Rassendiscriminatie wordt in het werk van Emmer besproken vanuit een internationale context, waarbij de rol van de Portugezen als brengers van rassendiscriminatie en slavenhandel, duidelijk naar voren komt. Het deconstrueren van rassendiscriminatie als een internationaal fenomeen draagt bij aan het onbewust 'goedpraten' ofwel verdedigen van de Nederlandse deelname aan de slavenhandel en slavernij. Historici moeten de balans zien te vinden tussen wetenschappelijke distantie en een mate van empathie in het onderzoek naar koloniale geschiedenis.⁸¹ In het boek van Emmer is die balans niet aanwezig. Binnen de tijdsgeest van de zeventiende en achttiende eeuw werd er onverschillig gedacht over leven en dood.⁸² Emmer probeert hiermee duidelijk te maken dat de hoge sterfte en slechte arbeidsomstandigheden van slaven minder ongebruikelijk waren dan we nu denken. De zogenaamde 'witte onschuld' komt sterk naar voren in dergelijke uiteenzettingen van de geschiedenis, omdat de omstandigheden van de tot slaafgemaakten gebagatelliseerd worden door te stellen dat zij het niet veel slechter hadden dan de arme man in Europa.

⁷⁶ Wekker, *White innocence*, 3.

⁷⁷ *Ibidem*, 18.

⁷⁸ Emmer, *De Nederlandse slavenhandel*, 30-31.

⁷⁹ *Ibidem*, 13-14.

⁸⁰ George M. Fredrickson, *Racism: a short history* (Princeton 2015).

⁸¹ Couwenberg (red.), *Kolonialisme en racisme*, 74.

⁸² *Ibidem*.

Rassendiscriminatie wordt net als door Emmer, in het werk van Fatah-Black genoemd als een product van de tijdsgeest in de achttiende en negentiende eeuw. In tegenstelling tot Emmer gaat Fatah-Black niet in op het vraagstuk of de behandeling van de tot slaafgemaakten zoveel verschilde van de behandeling van de 'witte' onderklasse op het Europese continent. Rassendiscriminatie wordt in het werk van Fatah-Black beschreven als een diepgeworteld fenomeen binnen de samenleving. Het komt naar voren als een obstakel waar de Afro-Surinaamse gemeenschap tijdens en na hun slavernij mee geconfronteerd werden tijdens hun weg naar vrijheid.⁸³ In tegenstelling tot Emmer gaat Fatah-Black in op de complexiteit van de raciale verhoudingen binnen de koloniale samenleving. Hij maakt geen onderscheid in zijn beschrijving tussen 'wij' (witte Nederlanders/Europeanen) en 'zij' (Afro-Surinamers) - iets wat Emmer wel doet in zijn boek.

Geschiedfilosofische opvatting

Historicus Gert Oostindie stelt dat iedere generatie haar eigen geschiedenis schrijft.⁸⁴ Een andere tijd, brengt andere vragen met zich mee. Perspectieven op de geschiedenis veranderen, het is de taak van de geschiedwetenschap om te blijven kijken naar de geschiedschrijving.⁸⁵ Piet Emmer en Karwan Fatah-Black vertegenwoordigen twee verschillende generaties van historici. Het is daarom nuttig om hun geschiedfilosofische opvatting met elkaar te vergelijken.

Betreffende de herinnering van ons slavernijverleden bespreekt Emmer het maatschappelijke debat omtrent het plaatsen van een monument ter nagedachtenis aan het Nederlandse slavernijverleden. Een monument van de slavenhandel zou volgens Emmer historisch meer zin hebben in plaats van een monument voor slavernij.⁸⁶ Emmer beargumenteert dat een monument ter nagedachtenis van slavernij in Suriname meer op zijn plek is, omdat slavernij in Nederland zelf niet bestaan heeft. Dit voorstel is een voorbeeld van de geschiedenis van slavernij los te zien van ons nationale verleden. De gedachte hierachter is de vraag of het zinvol is om het slavernijverleden te beoordelen naar onze huidige normen en waarden? Historicus Erik Jurgens is het met Emmer eens: politieke

⁸³ Fatah-Black, *Eigendomsstrijd*, 111.

⁸⁴ Couwenberg(red.), *Kolonialisme en racisme*, 73.

⁸⁵ Ibidem.

⁸⁶ Emmer, *De Nederlandse slavenhandel*, 13-14.

correctheid toepassen op de geschiedenis resulteert in historische incorrectheid.⁸⁷ Aan het einde van zijn inleiding maakt Emmer het statement dat de huidige generatie alles commentaarloos opschrijft. Hij refereert met dit statement naar de visie dat emotie het verloren heeft van de wetenschap.⁸⁸

Ann Laura Stoler staat tegenover de mening van Emmer en Jurgens betreffende het verband tussen geschiedenis in de kolonie en nationale geschiedenis. In *Race and the Education of Desire* (1995) beschrijft Stoler dat Euro-Amerikaanse wetenschap beïnvloed is door 'witte mythologie' in geschiedschrijving over het Westen.⁸⁹ Dit sluit aan bij Wekker's argumentatie dat de meeste Nederlandse literatuur over kolonialisme geschreven is vanuit een 'wit' perspectief. Stoler kaart het probleem aan dat verschillende domeinen in de geschiedenis door historici behandeld worden als op zichzelf staande ontwikkelingen. Het is volgens Stoler bijvoorbeeld fout om raciale ordening in de koloniën ter preventie van armoede onder de 'witte koloniale bevolking' los te zien van het liberale debat over het aanpakken van armoede in negentiende eeuws Nederland.⁹⁰

In haar boek onderstreept Wekker dat onderzoek naar racisme vaak het verwijt krijgt dat er met te veel met emotie wordt geschreven over slavernij. Emmer is een van de historici die deze verwijten terecht vindt. Dit komt terug in de manier waarop Emmer het onderwerp geschiedenis van de slavenhandel introduceert. Hij suggereert dat in Nederland het niet belangrijk is om aandacht te vragen voor de maatschappelijke positie van 'niet-witte' mensen in Nederland, waar dat in de Verenigde Staten wel het geval is.⁹¹ In de eerste pagina's van Emmer's boek wordt duidelijk dat hij de zelf-reflectie mist waar Wekker over schrijft in *White innocence*, omdat hij de maatschappelijke positie van gekleurde mensen in Nederland, beter acht dan van dezelfde groep in de Verenigde Staten.

De rode draad van *De Nederlandse slavenhandel 1500-1800* weerspiegelt een duidelijk onderscheid tussen het 'zwarte' verleden en 'ons', de witte mensen van de Nederlandse samenleving. Dit onderscheid past binnen één van de dilemma's die historicus Gert Oostindie bespreekt. Koloniale geschiedenis staat volgens hem ergens tussen

⁸⁷ E. Jurgens, 'Hoezo excuses aanbieden? Eigentijdse normen niet klakkeloos toepassen op koloniaal verleden', in: S.W. Couwenberg (red.), *Kolonialisme en racisme: eens normaal, nu omstreden geraakt als politiek incorrect en moeizaam verwerkt Nederlands en Europees verleden* (Soesterberg 2016) 97-98.

⁸⁸ Emmer, *De Nederlandse slavenhandel*, 14.

⁸⁹ Ann L. Stoler, *Race and the Education of Desire* (Duke 1995) 12.

⁹⁰ Stoler, *Race and the Education of Desire*, 13.

⁹¹ P. Essed en I. Hoving (ed.), 'Dutch Racism', in: E. van Alphen (ed.), *Thamyris/Intersecting: Place, Sex and Race*, (Amsterdam 2014) 27, 9-30, 10-11.

nationale geschiedenis en wereldgeschiedenis in.⁹² De keuze om een duidelijk onderscheid te maken tussen koloniale geschiedenis en nationale geschiedenis, zegt iets over de mening van een historicus betreffende de plek van het koloniale verleden binnen het Nederlandse culturele archief. Uit mijn analyse blijkt dat in Emmer's ogen het 'niet-witte' deel van onze bevolking en de bijbehorende geschiedenis geen plek verdient in het Nederlandse culturele archief.

Fatah-Black's opvatting over het belang van de geschiedschrijving over de Nederlandse slavenhandel en slavernij staat haaks op Emmer. Hij schrijft dat het achterblijven van de integratie van het slavernijverleden in het historische bewustzijn niet kan liggen aan het aantal onderzoeken en studies die er in de afgelopen dertig jaar over dit onderwerp zijn verschenen.⁹³ Het feit dat hij een onderbelicht onderdeel van de slavernij-geschiedenis bespreekt in zijn boek geeft aan dat hij academici juist aanspoort meer onderzoek te doen naar het slavernij-verleden.

In tegenstelling tot Emmer focust het boek van Fatah-Black zich niet op de internationale context van de Nederlandse slavernij. Het slavernijverleden van koloniaal Suriname wordt kort in een regionale context geplaatst wanneer Fatah-Black schrijft over de aanloop naar de afschaffing van slavernij begin negentiende eeuw. Hij gebruikt de onafhankelijkheidswording van Saint Domingue om de reactie van Nederland te verklaren. Wekker bespreekt in haar boek dat 'witte onschuld' deels voortkomt uit het feit dat het Nederlandse koloniale verleden door de meeste historici in de internationale context wordt geplaatst. Dit is bij Emmer wel van toepassing, maar bij Fatah-Black niet.

In *Eigendomsstrijd* komt naar voren dat Fatah-Black van mening is dat het slavernijverleden in Suriname wel degelijk een onderdeel uitmaakt van ons nationale verleden. Correspondentie tussen het bestuur in Nederland en de koloniale overheid in Suriname laat zien dat het beleid in de kolonie gebonden was aan de overheid in Nederland. Hoewel de verhalen die in het werk van Fatah-Black naar voren komen merendeels niet de verhalen zijn van de 'witte' kolonisten, zijn de niet-witte inwoners van de kolonie wel degelijk onderdeel van de Nederlands-Surinaamse koloniale bevolking tussen de zeventiende en negentiende eeuw.

⁹² Couwenberg, *Kolonialisme en racisme*, 74.

⁹³ Fatah-Black, *Eigendomsstrijd*, 201.

Taal

In de geschiedschrijving over het Nederlandse koloniale verleden, maar ook in de publieke sfeer, is nog steeds debat gaande over de juiste te gebruiken terminologie.⁹⁴ De vergelijking in taalgebruik tussen Piet Emmer en Karwan Fatah-Black is moeilijk te maken, maar belangrijk om te benoemen. *De Nederlandse slavenhandel* is in 2003 gepubliceerd. Karwan Fatah-Black bracht in 2018 *Eigendomsstrijd* uit. Waar Emmer in zijn boek gebruik maakt van termen als 'blank', gebruikt Fatah-Black de term 'wit'. Emmer spreekt in zijn boek over slaven, Fatah-Black duidt dezelfde groep aan met 'slaafgemaakten'. Deze subtiele verschillen in taalgebruik vertelt ons dat er in de afgelopen vijftien jaar meer bewustwording is gekomen over het gebruik van termen die een 'wit' perspectief suggereren.

In *White innocence* benoemt Wekker dat het construct taal ons iets kan vertellen over de sporen die ons koloniale verleden hebben achtergelaten. Er zit een raciale grammatica en diepe structuur van ongelijkheid in het construct 'ras'. Dit is ingebed in de negentiende-eeuwse Europese imperiale samenlevingen. Vanuit dit reservoir, waaronder het culturele archief, is het Europese zelfbeeld gevormd.⁹⁵ Wekkers gebruik van de term cultureel archief refereert niet naar een specifieke locatie, maar de aanwezigheid van de koloniale herinnering in het onderbewustzijn, de geest van de samenleving in de metropool, in dit geval Nederland. Deze herinnering is dus wel degelijk aanwezig binnen de samenleving. Dit alles is gebaseerd op vierhonderd jaar Nederlands imperiaal regime. Wekker bedoelt hiermee dat ons imperiale verleden aanwezig is in ons culturele archief. Dit culturele archief in de vorm van bijvoorbeeld historische werken waarin bepaald taalgebruik betreffende ras voorkomt, heeft vervolgens invloed op de Nederlandse samenleving.⁹⁶ Deze invulling van de term cultureel archief ontleent ze aan historica Ann Laura Stoler.⁹⁷

Conclusie

Beide auteurs geven aan dat rassendiscriminatie ten grondslag ligt aan de totstandkoming en handhaving van slavernij. Het verschil tussen beide ligt, naast taalgebruik, in de benadering van het onderwerp. Piet Emmer behandelt de Nederlandse slavenhandel vanuit een internationale context. Aan de hand van deze internationale context beweert Emmer dat slavernij en slavenhandel op basis van empirisch bronnenonderzoek niet de economische voordelen met zich meebracht die door veel historici voorgesteld zijn. Daarnaast suggereert hij dat het slavernijverleden in onder andere Suriname, geen

⁹⁴ A. van Stipriaan, 'Dutch Dealings with the Slavery Past: Contexts of an Exhibition' (versie 2016), <https://alexvanstipriaan.com/wp-content/uploads/2017/03/2016-Dutch-dealings-with-the-slavery-past-contexts-of-an-exhibition..pdf> (15 januari 2019), 10.

⁹⁵ Fatah-Black, *Eigendomsstrijd*, 201.

⁹⁶ Wekker, *White innocence*, 19.

⁹⁷ Ibidem.

onderdeel is van het Nederlandse verleden, omdat deze institutie niet aanwezig was in Nederland zelf. Het scheiden van koloniale geschiedenis en de Nederlandse nationale geschiedenis is een fenomeen wat Wekker toeschrijft aan het bijdragen van 'witte onschuld'.

Karwan Fatah-Black bespreekt slavernij vanuit het zogenoemde 'deelnemers-perspectief', waarbij het verhaal wordt verteld van een groep in de koloniale samenleving die in slavernij leefden en hebben geleefd. Fatah-Black's weergave van een onderbelicht deel in de geschiedschrijving over slavernij, biedt een alternatief op de dominante 'witte' geschiedschrijving.⁹⁸ In tegenstelling tot Emmer gaat Fatah-Black niet in op de vraag of het slavernijverleden onderdeel is van ons nationale verleden. Dat gezegd te hebben komt in zijn boek duidelijk naar voren dat Suriname als kolonie, onderdeel was van Nederland.

⁹⁸ Horton en Kardux, 'Slavery and the Contest for National Heritage', 66.

Conclusie

De onderzoeksvraag van deze scriptie luidt: Op welke manier dragen de werken van Karwan Fatah-Black en Piet Emmer bij aan het Nederlandse culturele archief, zoals beschreven in het boek van Gloria Wekker: *White innocence: paradoxes of colonialism and race*? Het antwoord op deze onderzoeksvraag is: Emmer en Fatah-Black hebben op hun eigen manier twee verschillende bijdragen geleverd aan het cultureel archief.

Het werk van Emmer geeft een historisch overzicht van de Nederlandse slavenhandel en slavernij op basis van de cliometrische methode. Het resultaat is de 'witte' weergave van de geschiedenis waarin het slavernijverleden los wordt gekoppeld van onze nationale geschiedenis. Slavenhandel wordt in een internationale context geplaatst waarbij de Nederlandse bijdrage in slavenhandel en slavernij continu wordt vergeleken met andere Europese mogendheden. Daarnaast stelt Emmer dat economische motieven niet de doorslaggevende factor zijn geweest voor de Nederlandse deelname in slavernij en slavenhandel, omdat deze niet exponentieel winstgevend zijn geweest zoals sommige historici denken. Op deze manier probeert Emmer de kritiek op de Nederlandse rol in slavenhandel en slavernij af te zwakken. Naar Emmer's mening valt er in moreel opzicht weinig te zeggen over de institutie van slavernij en slavenhandel, omdat deze binnen de tijdsgeschiedenis bestudeerd moeten worden. Emmer's standpunt bevestigt de these van Gloria Wekker waarin zij stelt dat gezaghebbende academici bijdragen aan de 'witte onschuld' binnen ons culturele archief.

Karwan Fatah-Black belicht met zijn boek een ander deel van de slavernijgeschiedenis door gebruik te maken van de hermeneutische geschiedschrijving. Het slavernijverleden van Suriname is onlosmakelijk verbonden met onze nationale geschiedenis. Deze link komt duidelijk naar voren aan de hand van individuele verhalen van voornamelijk niet-witte bewoners van achttiende- en negentiende eeuws koloniaal Suriname. In deze verhalen wordt benadrukt dat rassendiscriminatie een grote rol heeft gespeeld bij het onderdrukken van de Afro-Surinaamse gemeenschap in hun weg naar vrijheid. Het feit dat *Eigendomsstrijd* het verhaal vertelt vanuit het niet-witte deel van de koloniale bevolking in Suriname, is op zichzelf al een bijdrage voor de verandering in onze perceptie van het verleden.

Het is de taak van historici en andere geschiedwetenschappers om kritisch te blijven kijken naar verschenen literatuur over het koloniale verleden. De mening over welk taalgebruik van toepassing is in geschiedschrijving veranderd met de tijd. Piet Emmer en Karwan Fatah-Black zijn historici die twee verschillende generaties vertegenwoordigen. Dit is terug te zien in hun werken. De comparatieve studie op basis van Wekker's theorie, laat zien dat generatie een grote invloed heeft op de bijdrage aan het culturele archief.

Uit dit comperatieve onderzoek blijkt dat het van belang is om in de toekomst kritisch te blijven kijken naar historische literatuur die een weergave vormen van ons

koloniale verleden. Erkenning voor het feit dat methoden en brongebruik zodanige invloed kunnen hebben op het creëren van een historische weergave waarin ons koloniaal verleden gebagatelliseerd wordt, is cruciaal voor het ontwikkelen van een nationaal bewustzijn. In dit nationale bewustzijn moet ons koloniale verleden zeker een plek krijgen waarbij het niet overschaduwd wordt door een vorm van 'witte onschuld'.

Bibliografie

Boeken

- Couwenberg, S.W., (red.), *Civis Mundi Jaarboek 2016: Kolonialisme en racisme: eens normaal, nu omstreden geraakt als politiek incorrect en moeizaam verwerkt Nederlands en Europees verleden* (Soesterberg 2016).
- Emmer, P.C., *De Nederlandse slavenhandel 1500-1850* (Amsterdam 2003).
- Fatah-Black, K., *Eigendomsstrijd: de geschiedenis van slavernij en emancipatie in Suriname* (Amsterdam 2018).
- Fredrickson, George M., *Racism: a short history* (Princeton 2015).
- Huisman, M., *Verhalen van Vrijheid, transnationaal perspectief 1789-2013* (Hilversum 2015).
- Stoler, Ann L., *Race and the Education of Desire* (Duke 1995).
- Stoler, Ann L., *Carnal knowledge and imperial power: race and the intimate in colonial rule* (Los Angeles 2010).
- Wekker, G., *White innocence: paradoxes of colonialism and race* (Durham, 2016).

Artikelen

- Drayer, E., 'Recensie Eigendomsstrijd', *Volkskrant* (versie 2018) <https://www.volkskrant.nl/cultuur-media/eigendomsstrijd-biedt-een-mooie-aanvulling-op-de-geschiedschrijving-over-het-slavernijverleden-drie-sterren-~bc02d9f6/> (8 januari 2019).
- Emmer, P.C., 'Winst in de marge', *Tijdschrift voor Sociale en Economische geschiedenis* 9 (2012) 4, 64-78.
- Essed, P., en Hoving, I., (ed.), 'Dutch Racism', in: E. van Alphen (ed.), *Thamyris/ Intersecting: Place, Sex and Race*, (Amsterdam 2014) 27, 9-30.
- Fatah-Black, K., Van Rossum, M., 'Een marginale bijdrage? Van 'winstgevendheid' naar de economische impact van de Nederlandse trans-Atlantische slavenhandel', *Tijdschrift voor Sociale en Economische geschiedenis* 9 (2012) 4, 77-78.
- Horton, J.O., Kardux, J.C., 'Slavery and the Contest for National Heritage in the United States and the Netherlands', *American Studies International* 2&3 (2004) 51-74.
- Steen, van der, P., 'Met meer nuance wordt het beeld van de Surinaamse slavernijgeschiedenis alleen maar scherper', *Trouw*, 14 oktober 2018, <https://www.trouw.nl/cultuur/met-meer-nuance-wordt-het-beeld-van-de-surinaamse-slavernijgeschiedenis-alleen-maar-scherper~a8b0632f/> (8 januari 2019).

- Stipriaan, van, A., 'Dutch Dealings with the Slavery Past: Contexts of an Exhibition' (versie januari 2013) https://www.researchgate.net/publication/280223753_Overvloed_en_stiltes_in_de_geschiedenis_van_slavernij_en_marronage_in_Suriname_in_de_laatste_halve_eeuw (14 januari 2019).
- Stipriaan, van, A., 'Overvloed en stiltes in de geschiedenis van slavernij en marronage in Suriname in de laatste halve eeuw' (versie 2013). https://www.researchgate.net/profile/Alex_Stipriaan/publication/280223753_Overvloed_en_stiltes_in_de_geschiedenis_van_slavernij_en_marronage_in_Suriname_in_de_laatste_halve_eeuw/links/55adfca008aed9b7dcdb080e/Overvloed-en-stiltes-in-de-geschiedenis-van-slavernij-en-marronage-in-Suriname-in-de-laatste-halve-eeuw.pdf (14 januari 2019).
- Tang, D.J., 'P.C. Emmer, De Nederlandse slavenhandel 1500-1850', *BMGN - Low Countries Historical Review*, 116 (2001), 4, 511–512. <http://doi.org/10.18352/bmgn-lchr.5570> (10 januari 2019).
- Vlasblom, D., Buddingh, H., 'De slavernijgeschiedenis is niet zwart-wit', *NRC Handelsblad*, 29 juni 2013. <https://www.nrc.nl/nieuws/2013/06/29/de-slavernijgeschiedenis-is-niet-zwart-wit-12676815-a238574> (13 januari 2019).